

МІКРОТОПОНІМІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАДТИССЯ І ПАСТУША ЛЕКСИКА КАРПАТСЬКОГО АРЕАЛУ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 25.
УДК 811.161.2' [373.21+276] (477.87)

Обручар Анжеліка. Мікротопонімія Українського Надтисся і пастуша лексика Карпатського ареалу; 13 стор.;
кількість бібліографічних джерел – 13; мова українська.

Анотація. У статті пропонуються лексико-семантичний, структурний та етимологічний аналіз мікротопонімів Українського Марамороша станом на XIX–XX ст. Автор встановлює лексико-семантичні групи, морфологічну структуру та етимологічний склад лексики пастухування, яка закладена у мікротопонімії Українського Надтисся.

Ключові слова: мікротопоніми, ороніми, пастуша лексика, лексико-семантичні групи, структурні типи, етимологічний склад.

Близько 80 відсотків території Закарпаття посідають гори – Верховинський Вододільний хребет, Горгани, Свидовець, Чорногора, Полонинський хребет, Рахівський масив та Вулканічні Карпати.

Довершують ландшафт субальпійські та альпійські луки. Віддавна вони використовувались як високогірні пасовиська для овець і кіз, великої рогатої худоби та коней. За сприятливих природних умов на полонинах Карпат розвивалася багата пастівницька культура, початки якої сягають сивої давнини.

Скотарство у слов'ян – одна з найдавніших галузей тваринництва. Про це свідчать не лише мовні (пор., наприклад, спільнослов'янські та індоєвропейські назви *вівця, баран, ягня, вовна*), а й етнографічні та історичні дані. Українське полонинське вівчарство за етнографічними ознаками, й переважною частиною свого словника є в основному таким же, як і в інших районах Карпат, зокрема на території Румунії, Польщі, Чехії та Словаччини. Початки слов'янського пастівництва безпосередньо пов'язані з так званою волоською колонізацією. Тому чимало реалій пастухування виходить за межі Карпат і має карпато-балканський ареал.

Вівчарство у слов'ян «склалося під впливом румун, румунської (валаської) колонізації району Карпат, яка почалася десь в XI ст. і в різній мірі продовжувалася і в пізніший час (XIII–XVI ст.). Очевидно, – припускає Й. Дзендзелівський, – українці в районі Карпат (у тому числі і закарпатці) від прибуваючих сюди мандрівних чабанів-волохів перейняли знання «валаського ремесла», яким є і мистецтво ведення гірського (полонинського) пастівництва (розведення овець) і спосіб сироваріння» [3, с. 112].

Протягом багатьох століть відбувається еволюція вітчизняного скотарства, яка знайшла своє відображення і в діалектній лексиці пастухування. Остання була об'єктом численних праць відомих українських діалектологів (Й. Дзендзелівського, Й. Пуйа, П. Гриценка, Т. Ястремської та ін.). Докладний аналіз карпатської пастушої лексики, її територіальне поширення та особливості функціонування у різних слов'янських мовах здійснили Г. Клепикова, В. Гернічек-Морозова, А. Габовштяк. Особливості полонинського життя, традиційної пастушої культури відтворено також в етнографічних та історичних працях В. Шухевича, В. Кубі-

йовича, М. Мандибури, О. Мицюка, М. Тиводара, Г. Меліки, Я. Подолака.

Об'єктом нашого розгляду стане пропріальна лексика на позначення гір і полонин, пасовиськ та інших місць випасу худоби на території Українського Марамороша. Джерельною базою для статті послужили численні фіксації мікротопонімів в архівних матеріалах кінця XIX – сер. XX ст. (здебільшого книги обліку ділянок землі (далі Кн1), реєстри земель (Р1) та кадастральні мапи (К1)), а також записи онімів, вилучених нами шляхом суцільного відбору із праць О. Петрова, частково Ф. Пешті, Г. Стрипського (при цьому в паспортизації записів подаємо сучасні назви населених пунктів).

Неоднозначність згаданих писемних фіксацій онімів зумовлена перш за все неоднорідністю досліджуваного матеріалу, який має багато графічних і фонетичних особливостей у записах кирилицею та латиницею (за визначенням О. Петрова, гражданкою і латинською азбукою). Часто місця фіксаторів різних типів власних назв здійснювали священики при описах церков, монастирів і загалом парафії, сільська інтелігенція, картографи та писарі, які мали неоднаковий вишкіл та лінгвістичну підготовку. Однак уже саме збереження мікротопонімів у подібних писемних джерелах XIX – XX ст. варте уваги сучасних лінгвістів, оскільки містить цінну інформацію про матеріальну і духовну культуру місцевого населення Карпат.

Досліджуваний нами матеріал становить близько 500 номінативних одиниць пастушої лексики. Найчисленнішими серед оронімів зазначеного ареалу є відапелятивні утворення. На підставі системи понять, яку репрезентують конкретні лексеми, виділяємо 6 лексико-семантичних груп: 1) лексеми на позначення вершин гір і полонин; 2) на позначення хребтів, пагорбів, перевалів; 3) на позначення пасовищ; 4) на позначення улоговин, урвищ; 5) на позначення долин і рівнин; 6) на позначення гірських доріг, стежок, переходів.

Основною базою для творення топонімів послужила географічна термінологія. У межах цієї групи кількісно домінують оніми, які походять від термінів на окреслення рельєфу (підвищень, заглибин та рівнин) досліджуваної території.

Найчисленнішою серед оронімів є група підвищень, тобто гір і полонин, які були тіс-

но пов'язані зі скотарством. Адже випаси худоби віддавна відбувалися у трьох формах: перелого-стерньовій, лісовій та полонинській. Жирування свиней по дубових чи букових долинах і випас худоби на полонинах були двома прибутковими галузями у господарстві [7 II, с. 227].

На досліджуваній території зафіксовано багато онімів, мотиваторами яких стали апелювати на позначення позитивного рельєфу: 2 пол. *Бертъ* (1864) – с. Лопухів [Кн1/4475], г. *Бескід* (1855) – с. Присліп [Р1/3127/16]; г. *Маківка* – с. Н. Студений [9, с. 25], пол., вис. л. *Менчуль* (1864) – с. Широкий Луг [Кн 1/4311], пол. *Стеняк* – смт. Усть-Чорна [9, с. 28], г., вис. л., пас. *Магура* (1863) – с. Торунь (Тогопуа) [Кн1/3769].

У складі цієї групи власних назв виділяються такі семантичні підгрупи:

- 1) за розміром орооб'єкта: г., вис. л., пас. *Велика Кічера* (1863) – с. Н. Студений [Кн 1/2775], г. *Dóheí horb* (1864) – с. Липецька Поляна [К1/2489], г. *Широкий верх* – с. Велятино [9, с. 36];
- 2) за формою орооб'єкта: г. *Kurnuta* – с. Вучкове [9, с. 29], г. *Рожокъ* (1905) – с. Синевир [К1/3502/III/2], г. *Пѣкун / Пикун* (1863) – с. Келечин [Кн 1/1971/1];
- 3) за кольором об'єкта: г., пол., пот. *Молочні* – смт. Усть-Чорна, с. Угля [9, с. 27-28], г. *Синяк* – с. Задне [9, с. 29], г. *Чорни верхъ* (1905) – с. Синевир [К1/3501/II/4];
- 4) за місцем розташування: г. *Крайниковска* – с. Сокириця [9, с. 25], пол. *Перехрестя* (1864) – с. Колочава [Кн 1/1887/II], пол., сін. *Середня* (1864) – с. Рус. Мокра [Кн 1/3386/1];
- 5) за властивостями ґрунту: пол. *Багно* – смт. Усть-Чорна [9, с. 28], г. *Камянка* – с. Стригальня [9, с. 25], г. *Piszkovatei gruni* (1865) – с. Дулово [К1/1362/31];
- 6) за наявною рослинністю: 2 пол. *Счавна* (1864) – с. Шир. Луг, с. Лопухово [Кн1/4311; Кн 1/4475], пол. *Bukovina* (1864) – смт. Міжгір'я [Кн 1/499/III], г. *Вульховчик* – с. Вільхівці [9, с. 29], г. *Явірник* – с. Н. Студений [9, с. 25];
- 7) за наявністю тваринного світу: г. *Ястребец* – с. Горінчово [9, с. 8], пол. *Sokolovec* – с. Синевир [9, с. 24];
- 8) за особливостями використання орооб'єкта: г., л. *Калило* – с. Іза [9, с. 10], вис. л., сін., ріл., пас. *Свинарки* (1864) – с. Рекіти [Кн 1/3314], г., л. *Хлѣвшине* – с. Кричово [9, с. 14].

Фізико-природне розташування краю сприяло масовому виникненню власне відорографічних назв. Частина термінологічних номенів має прозору семантику і поширена у всьому Карпатському ареалі. Наприклад: г., низ. л., пас., ріл., сін. *Вершокъ* (1863) – с. Річка [Кн1/3307/1], г. *Виднога* – с. Н. Бистрий [9, с. 5], паг., л., пас., сін., ріл. *Горбъ* (1855) – с. Присліп [Кн1/125/3126], г. *Грунь* – с. Грушово [9, с. 9], г. *Клипка* – с. Стригальня [9, с. 25], сін., чаг., ріл., пас. *Погаръ* (1864) – с. Соїми [Кн1/3514], пол., сін. *Плай* (1864) – с. Колочава [Кн 1/1888/III].

Кількісно менше виявлено назв, похідних від апелювати з характеристикою гірських хребтів та перевалів Українського Надтисся: хр., л., пас., ріл. *Великий Дѣль* (1863) – с. Річка [Кн1/3307/1], низ. л., сін., пас., ріл. *Малій Дѣль* (1863) – с. Річка [Кн 1/3307/1], л., пас., ріл. *Дѣлок* (1863) – с. Присліп [Кн1/125/3126], низ. л., сін., пас., ріл. *Передѣль* (1864) – смт. Міжгір'я [Кн1/497/1], сп. пол. *Прислопъ* (1864) – с. Колочава [Кн 1/1888/III].

Численною є група назв на позначення пасовищ: ріл., сін., пас. *Гальянка* (1863) – с. Рус. Поле [Кн1/3392], пас. *Загоны* – с. Задне [9, с. 29], пас., ріл. *Кошарѣште / Kosariscse* (1863-1864) – с. Добрянське [Кн 1/1350], пас., ріл., сін., вис. л., чаг. *Паницьны* (1865) – с. Вучкове [Кн1/510], вис. л., сін., пас., низ. л. *Пасѣце* (1865) – с. Вучкове [Кн 1/510], пас., ріл. *Pasztovník* (1858) – смт. Солотвино (Szlatina) [Кн1/3602/3], вис. л., пас., л., коп. *Полонина* (1864) – с. Тюшка (Csuszka) [Кн1/3776].

Менш частотними є ороніми, похідні від апелювати на позначення заглибин і урвищ. Наприклад: ріл., пас., сін., л. *Csortorej* (1865) – с. Олександрівка [Кн1/4409], г. *Зарва* – смт. Дубове [9, с. 8], пас., сін., ріл. *Ортунъ* (1863-1864) – с. Добрянське [Кн 1/1350], сін., пас., л. *Провалицѣ* (Чумальово) – [Кн1/4274], г. *Рера* – с. Вучкове [9, с. 29].

У порівнянні з іншими онімами незначну групу становлять назви долин і рівнин досліджуваної території: дол. *Долина* – с. Майдан [9, с. 17], дол. *Полянское* – с. Нересниця [9, с. 18], пас., чаг. *Подини* (1865) – с. Ганичі [Кн1/1012/II], ріл., пас. *Ровинь* (1863-1864) – с. Добрянське (Nyágova) [Кн 1/1350], л., сін., пас., ріл. *Руня* (1866) – с. Чумальово [Кн1/4274].

Лексико-семантичну групу «Гірські дороги, стежки, переходи» утворює ряд часто повторюваних на території Карпат назв орооб'єктів: г. *Плай* – с. Стригальня [9, с. 25], ур. *Чемпашъ / Csempás* (1905) – с. Синевир [К1/3501/II/11], ур. *Прогун* – с. Калини [9, с. 11], ур. *Гамовище* (1863) – с. Н. Студений [Кн 1/2775], ур. *Переходъ* (1905) – с. Синевир [К1/3500/1/33].

У досліджуваному матеріалі скромніше представлені відантропонімі (прості чи складені) утворення. Наприклад: г. *Бубнівське* – с. Н. Студений [9, с. 25], л., пас., сін., сіл. ріл. *Лалово* (1866) – с. Чумальово [Кн1/4274], г. *Гіцию* – с. Округла [9, с. 14], г. *Имрова* – с. Добрянське [9, с. 18], дол. *Полянчово* – с. Н. Бистрий [9, с. 5], г., л. *Яйцьова / Яйцьова* – с. Данилово, Золотарьово [9, с. 6, 30], г. *Андрушкѣв лаз* – с. Новобарово [9, с. 28], пол. *Гріняцатъ* (1864) – с. Колочава [Кн 1/1888/III].

Ряд мікротопонімів Українського Надтисся тісно пов'язаний із давньою пастушою лексикою. Наприклад, назва урочища *Vacsina* (1865), зафіксована на мапах с. Рокосово [К1/3439/53], є посесивним утворенням із суфіксом *-ina* від давнього антропоніма *Бача*, датованого 13 ст., посередньо пов'язаного із карпатсько-балканською лексею *бача* – “старший вівчар” [11, с. 51]. Апелювати *баса*, *basza* із значенням “головний вівчар, керів-

ник пастушого господарства на саллаші”, на думку польської дослідниці В. Гернічек-Морозової, поширені у всьому Підкарпатті і мають слов’янське походження, імовірно, через румунське посередництво [12 II, с. 87-88].

Інший мікротопонім *Bohari* (1863) локалізований на Міжгірщині (с. Келечин) [K1/1975/9]. На нашу думку, назва урочища дещо переключена і походить, імовірно, від родової назви *Бовтари*, утвореної від однойменного прізвища [11, с. 74]. На доонімному етапі мікротопонім пов’язаний із діалектним апелятивом *бовтарець*, який у гуцулів означає “пастух, що доглядає стадо великої рогатої худоби на полонині” [2, с. 27] і співвідноситься з румунським апелятивом *boiár* – “т.с.” [4 I, с. 218].

Порівняно нечисленними серед онімів є відтопні деривати. Наприклад: оронім *Біловарська Кечера* (Рус. Мокра) [9, с. 18] походить від прикметника, утвореного від ойконіма *Біловарці*, та ороніма *Кечера*; пас., коп., ріл. *Ростоки* < пот. *Ростоки* (Міжгір’я) [Жн 1/497/1], сін., пас., вис. л. *Окульски* < г., пол. *Окола* (Лопухів) [Жн 1/4475].

Багато з досліджених назв або використовуються для позначення кількох різних об’єктів на території Закарпаття і за його межами (як, наприклад, назва *Толока*), або мають по кілька денотатів. Власні назви *Волярки* (г., Лозянський, Копашново), *Волярський* (л., Кошельово), *Волярській Горб* (ур., Данилово) походять від топооснови *воляр* “пастух, що доглядає волів” [4 I, с. 218]. В інших слов’янських мовах із цим же значенням вживаються апелятиви *wolar*, *wolorz*, *wološ* [12 I, с. 197].

Високою продуктивністю серед власних географічних назв Українського Надгісся відзначається група лексико-семантичних утворень, у тому числі непохідних і похідних лексем, які могли виникнути як назви ще на доонімному рівні. Наприклад: *Бисагы*, *Вежа*, *Горб*, *Комарник*, *Кошары*, *Лава*, *Намет*, *Осбй*, *Пасіка*, *Полонина*, *Поляна*, *Скитъ*, *Смерекъ*, *Стоги*, *Хрест* тощо.

У межах похідних утворень від іменникових основ переважають суфіксальні лексеми з формантами: *-ица*, *-ице*: л., пас. *Солйца* (Річка), пол. *Коретице* (Міжгір’я); *-ка*: г. *Камянка* (Стригальня), г. *Купинка* (Синевир); *-ок*: г. *Stožok* (Лисичово), г. *Ясинок* (Лип. Поляна); *-івка* (*-овка*, *-увка*): г. *Jarivka* (Березники), г. *Дубровка* (Новобарово), г. *Бобрувка* (Красна); *-ник*: г. *Яверникъ* (Синевир), г. *Грабникъ* (Данилово); *-ик*: ур. *Кізлик* (Репинне), г. *Хвостик* (Крайниково), пас., сін. *Кутик* (Данилово); *-аня*: *Климбаня* (Синевир), дол. *Клованя* (Новоселиця); *-ець(-иць)*: ур. *Kobilecz* (Горінчово), ур. *Korovec* (Дулово); *-инець*: г. *Кобилінець* (Майдан), г., л. *Вовчинець* (Олександрівка) тощо.

Меншою продуктивністю у відіменникових дериватах відзначаються форманти: *-овиця*: г. *Kikovica* (Ганичі), *-овник*: г. *Пастовник* (Терново), *-це*: г. *Стременце* (Колочава); *-ани*: г. *Лицани* (Чумальово), *-ачка*: г. *Копилачка* (Лип. Поляна) і под.

Порівняно незначна група онімів Українського Надгісся утворена префіксальним спосо-

бом. Базовими назвами цих дериватів виступають найменування географічних об’єктів, рідше – їх ознак. Найпродуктивнішими є кілька формантів: *за-*: ур. *Загорб* (Данилово), ур. *Заверх* (Синевир), ур. *Залуги* (Кошельово), *Zasztupki* (Березники); *пре-*: г. *Прелуки* (Тарасівка) г. *Пречул* (Лопухів); *про-*: ур. *Prohály* (Подобовець) (пор. *Гальянка*); *под-* (*пуд-*, *під-*): ур. *Пудберег* (Березово).

Помітну групу становлять оніми, утворені префіксально-суфіксальним способом. Наприклад: ур. *Pricarinok* (Березово) (від апелятива *царина*), ур. *Запóдринá* (Драгово, Копашново, Синевир, Колочава, Н. Студений), пол. *Заподрунь* (Колочава) (від *подря*), дол. *Зарѣча* (Шир. Луг).

Деякі назви утворені від усічених основ малопродуктивним безафіксним способом: ріл., сін., пас. *Рунь* (Міжгір’я), сін., пол. (5 ур.) *Беземень* (Лопухів) та ін.

3-поміж простих прикметникових назв виділяємо оніми з неподільними основами типу *Kuzia* (г., л. Драгово), *Задня* (пол., сін. Рус.Мокра) та співзвучні з афіксальними прикметниками (із суфіксальними, рідше – префіксальними формантами *за-*: *Заглубока* (Золотарьово); *-н*: ур. *Салашней* (Тюшка); *-як*: г. *Голяк* (Кричово), г. *Кругляк* (Велятино); *-ець(-иць)*: г., л. *Воловець* (Лопухів), г. *Кремнянець* (Кричово); *-аня*: ур. *Хмильованя* (Задне), г. *Чортованя* (Крайниково).

Назви об’єктів, номіновані за приналежністю конкретній особі, виражають посесивність за допомогою суфіксів *-ов-* (*-ув*, *-у*, *-ю*), *-ськ-*, *-ин-* і здебільшого за формою є субстантивованими прикметниками, утвореними шляхом конверсії. Наприклад: г. *Лалова* (Золотарьово), г. *Хилянова* (Крайниково), ур. *Курилово* (Тюшка), пол. *Чурплино* (Драгово), г., л. *Мешешув* (Копашново); пас. *Губѣнскый* (Рус. Поле), г. *Мартошкѣ* (Тячів).

Найменшу групу серед досліджуваних нами слов’янських назв становлять композитні утворення. Вони виявилися непродуктивними серед онімів Українського Надгісся: г., пас. *Черленогруньа* (Міжгір’я), низ. л., ріл., пас. *Самжсена / Szamzséna* (Крива), ур. *Кривотул* (Келечин).

Численною є група складених онімів, до структури яких входять декілька вербальних компонентів, котрі дають конкретну характеристику того чи іншого об’єкта чи виражають значення приналежності. Базовими назвами онімів виступають апелятиви (в основному географічні терміни), антропоніми, топоніми чи їх поєднання. Наприклад: г. *Три готари* (Синевир), пас., сін. *Ровени сидла* (Новоселиця), г., пас. *Вишній Свєрдли* (Рус. Мокра), пас. *ЗеленаЯворина* (Синевир); г. *Верх над Бошканцом* (Крайниково), ур. *Blatszova gropa* (Синевир), пас., ріл., сін., пуст. *Поганьська табла* (Рус. Поле), ур. *Луцевлять врхъ* (Тюшка), ур. *Стрембинъ верхъ* (Колочава), г. *Ugolszka Plesa* (Угля).

Частина найменувань цієї групи утворена поєднанням апелятива *верх* (часто з його усіченою основою *вер*, *вир*) та оніма різного типу: г. *Вер Цоцково* (Стригальня), пас. *Веръ студено-*

го (Міжгір'я), ур. *Верхъ Звора* (Річка), ур. *Верхъ Лѣсового* (Річка). Часто вони подаються у різних записах: пас. *Вернестровецъ / Vernesztrovecz* (Річка) [Кн1/3308/II] та ур. *Верхъ Негровецъ* (Колочава) [Кн1/1888/III]. При цьому спостерігається деяка закономірність у локалізації подібної моделі досліджених онімів здебільшого на території Міжгірщини, рідше – Тячівщини.

Продуктивною групою онімів XIX–XX ст. є приименниково-іменникові словоформи, або назви-орієнтири. Вони бувають двокомпонентними та трикомпонентними: пас. *За Жолобомъ* (Міжгір'я), ур. *За верхомъ* (Ганичі), пас. *Надъ Ростока* (Синев. Поляна), ур. *Под Мершов* (Вучкове); *Подъ Припуръ* (Синев. Поляна), *Подъ плешоу* (Калини), *Пудъ лазком* (Добрянське); ур. *Погари надъ Тоучко* (Синевир), ур. *Пудъ красни грунь* (Дубове) тощо.

У порівнянні з назвами давнішого періоду у складі досліджуваних онімів XIX–XX ст. вже можна чітко виділити такі основні словотвірні типи мікротопонімів Українського Надтисся: 1) імен. основа + *-иц(е), -иц(а)* із значенням місця: *Хижище* (Майдан), *Кошарйще* (Річка), *Стодолице* (Келечин), *Соліще* (Новоселиця) «місце, на якому дають худобі або залишають оленям сіль»; 2) імен. основа + *-к(а), -к(и)* із демінутивним значенням: *Пасічка* (Майдан), *Полянка* (Тюшка), *Плешка* (Красна), *Плетка* (Лопухів), *Кошарки* (Міжгір'я); 3) імен. основа + *-ець (-иць)* із демінутивним значенням: *Прислопець* (Колочава), *Каминець* (Кошельово); 4) імен. основа + *-ок* із демінутивним значенням: *Гробокъ* (Лопухів), *Лужок* (Дубове); 5) імен. основа + *ин(а)* із значенням одиничності: *Подешерина* (Ниж. Бистрий), *Мынчелина* (Красна); 6) імен. основа + *-оват(-ий,-а,-і)* із значенням неповного вияву ознаки: *Ялиноватый* (Лозянський), *Ясеновата* (Шир. Луг, Новоселиця), *Рѣноватый* (Рус. Поле), *Кременовата* (Підплеша); 7) префікс *за-* + імен. основа із значенням місця: *Заплеша* (Підплеша), *Заріка* (Дубове); 8) префікс *під (пуд, под)* + імен. основа із значенням місця: *Підкичера* (Стригальня), *Пудстѣнка* (Олександрівка), *Пидполянка* (Річка); 9) прикм. основа + *-як* із значенням «носії ознаки»: *Товстяк* (Велятино), *Кругляк* (Велятино); 10) прикм. основа + *-ець (-иць)* із значенням характерної ознаки: *Дубовець* (Чумальово), *Квасовець* (Кричово), *Лозовець* (Кричово); 11) імен. основа + *-ов(-ий,-а,-і)* із значенням предмеченої ознаки: *Ясенова* (Кушниця), *Грабова* (Сойми).

У структурному плані типовою моделлю для досліджуваних онімів різних типів є ще такі: антропонімна основа + суфікс *-к(а)*: назви полонин *Матяска* (Лопухів), *Дарвайка* (Колочава), *Деньяска* (Синевир); антропонімна основа + суфікс *-овець*: ур. *Микуловець* (Колочава), пас. *Петровецъ* (Лісковець), пас. *Павловець* (Річка).

Значна частина оронімів Українського Надтисся мають повсюдне поширення. У порівнянні з попереднім етапом розвитку топонімійної системи (XIII–I пол. XIX ст.) ця група онімів багатша. Деякі

з них мають паралелі у віддалених селах. Наприклад: назва *Стóвба / Стóба* вживається на позначення вершини, гори, лісу в сс. Репинне, Лозянський, смт. Міжгір'я [9, с. 15, 23, 29], а також фіксується на Гуцульщині [13, с. 136], Прикарпатті [1, с. 365] та на інших карпатських теренах.

Менша частина власних назв має вузьку локалізацію. Наприклад, давня назва на позначення пасовиська *Пасті* (1905) вживається в основному на Міжгірщині (с. Синевир) [К1/3500/І/42].

Серед аналізованих нами оронімів виділяються прадавні назви *Магура, Гортан, Бескид, Гропа, Кобила, Кук*, які, за припущеннями багатьох учених, належать до дослов'янських [5, с. 207].

Давній оронімікон становлять генетично слов'янські назви гірських масивів, полонин *Бердо, Височина, Діл, Кичера, Клива, Осой, Присліп, Скала, Гора*.

Неслов'янські назви орооб'єктів локалізуються здебільшого на території, яка межує з Румунією та Угорщиною. Румунські утворення поширені головним чином в ареалі Тячівського, Міжгірського районів та в гірських селах Хустщини. Наприклад: ур. *Валеболы* (1865) – с. Ниж. Селище [Кн1/2972], пол. *Подпула* (1864) – с. Лопухів [Кн1/4475]; пол. *Стенешора* (1864) – с. Шир. Луг [Кн1/4311], г. *Сесля* (1905) – с. Синевир [К1/3502/III/6], пол. *Шаса* (1864) – с. Лопухів [Кн1/4475].

Мадярська оронімія фіксується найчастіше на півдні Хустщини та Тячівщини, а острівками – на Міжгірщині й Іршавщині. Наприклад: ур. *Botos* (1865) (імовірно, походить від закарп. апелятиву ботос «погонич худоби з одного базару на інший» [11, 86]) – с. Рокосово [К1/3439/46], вис. л., низ. л., сін., пас. *Havasi legelő* (буквально – *Полонинське Пасовисько*) (1864) – с. Колочава [Кн1/1899], г., сін., пас. *Kecske hát* (буквально – *Козячий Хребет*) (1863–1864) – смт. Вишково [Кн1/835/III], пас. *Legelő* (1909) – с. Крива [К1/2227/15], г. *Керекидь* (буквально – *Кругла Гора*) – с. Рокосово [9, с. 35], г. *Pirošdomb* (буквально – *Червоный Горб*) (1865) – м. Хуст [К1/4094/44].

Отже, більшість онімів у своїй основі переважно слов'янського походження, з порівняно незначними вкрапленнями запозичень (передусім румунських, угорських, рідше – німецьких). Наприклад: ур. *Мыгла* (1864) – с. Лісковець [Кн1/2310/І], г., пас., низ. л., ріл. *Темпа* (1865) – с. Ганичі [Кн 1/1013/III], пол. *Латундир / Латундур* (1864) – с. Лопухів [Кн 1/4475], пол. *Dúgi* (1864–1865) – с. Угля [К1/3917/57], пол. *Шандріаска* – с. Лопухів [9, с. 8], ур. *Айбель* (1864) – Рус. Мокра [Кн 1/3386/І], ур. *Riedel* (1864) – с. Рус. Мокра [К1/3389/75].

Деякі неслов'янські лексеми адаптувалися до українського мовного середовища і вже функціонують як засвоєні власні географічні назви. Місцевим населенням сприймаються як свої: ур. *Salas* (1864) – с. Рус. Мокра [К1/3389/59] (пор. уг. *szállás* – «нічліг, житло»), пас. *Валовы* – с. Данилово [9, с. 6] (пор. уг. *vályú* – «корито; ночви, цебрик; кормушка») тощо.

Однак відчутний відсоток назв орооб'єктів становлять оніми з непрозорою, на перший погляд, етимологією, яку можна з'ясувати шляхом комплексного аналізу. Наприклад: оронім *Sgebinec* (1864) – с. Ганичі [К1/1 016/41], на нашу думку, мотивується діалектним апелятивом *згыбнути (загинути) + инець*. Своєрідним є й оронім *Пострѣш / Пѣстриш* “група хат, побудованих в один ряд” [8 II, с. 122], який тільки шляхом всебічного аналізу можна пов'язати з іменником *стриха*, до якого доданий префікс *по* та давній суфікс **jь*. Такими фактами

багатий досліджуваний нами ономастичний ареал.

Отже, аналіз онімікону Українського Надтисся свідчить, що назви географічних об'єктів формувалися впродовж тривалого періоду в складних історичних умовах, що характеризувалися короткочасними і довготривалими мовними контактами з південними слов'янами, угорцями, румунами, німцями та іншими етносами. Все це зумовило наявність у закарпатській топонімічній системі різночасових автохтонних і запозичених утворень, які здебільшого мають паралелі у карпато-балканському ареалі.

Умовні скорочення

в. – вершина; г. – гора; зв. – звір; коп. – копань; л. – ліс; паг. – пагорб; пас. – пасовисько; пол. – полонина; пот. – потік; ріл. – рілля; сін. – сінокіс; сп. – спільний; ур. – урочище; хр. – хребет; чаг. – чагарник.

Література

1. Габорак М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини: словник-довідник. Вид. друге. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 500 с., іл.
2. Гуцульські говірки. Короткий словник / За ред. Я. Закревської. – Львів, 1997. – 231 с.
3. Дзєндзелівський Й. О. Вівчарська лексика говорів Закарпатської обл. // Доповіді та повідомлення Ужгородського ун-ту. – Ужгород, 1959. – № 4. – С. 107 – 112.
4. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / За ред. О.С. Мельничука. – К.: Наукова думка, 1982 – 2006. – Т. I – V.
5. Карпенко Ю. О. Гірські назви (оронімія) // *Słowiańska onomastyka: encyklopedia*. – Warszawa-Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 2003. – Т. II. – S. 206 – 208.
6. Марусенко Т. А. Из наблюдений над украинскими названиями рельефов // *Studia Slavica*. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972. – Т. XVIII. – С. 197 – 234.
7. Мицюк О. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі: у 2 т. – Ужгород: Новіна, 1936. – Т. 2. – 390 с.
8. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. – К.: Наукова думка, 1984. – Ч. 1. – 495 с.; Ч. 2. – 515 с.
9. Петров А. П. Карпаторусскія межевыя названия изъ пол. XIX и изъ нач. XX в. – Praha: Nákladem České akademie ved a umeni, 1929. – 220 с.
10. Словарь української мови / Упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. – Л., 1907–1909. – Т. 1 – 4.
11. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. – Львів: Світ, 2005. – 702 с.
12. Hemiczek-Morozova W. Terminologia Polskiego pasterstwa górskiego. – Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich wydawnictwo PAN, 1975–1976. – Cz. I. – 211 s.; Cz. II–III. – 213 s.
13. Hrabec S. Nazwy geograficzne Huculszczyzny // *Prace Onomastyczne PAN*. – № 2. – Kraków, 1950. – 246 s.

Анжеліка Обручар

МИКРОТОПОНИМИЯ УКРАИНСКОГО НАДТИСЬЯ И ПАСТУШЕСКАЯ ЛЕКСИКА КАРПАТСКОГО АРЕАЛА

Аннотация. В статье предлагаются лексико-семантический, структурный и этимологический анализ микротопонимов Украинского Марамороша в XIX–XX вв. Автор устанавливает лексико-семантические группы, морфологическую структуру и этимологический состав лексики пастушества, которая отображена в микротопонимии Украинского Надтисся.

Ключевые слова: микротопонимы, оронимы, пастушеская лексика, лексико-семантические группы, структурные типы, этимологический состав.

Angelika Obruchar

MICROTOPYNYMY OF UKRAINIAN NADTISSYA AND PASTORAL LEXICON OF CARPATHIANS REGION

Resume. In the article it is offered lexiko-semantic, structural and etymologic analysis of microtoponyms of Ukrainian Maramorosh by the state on XIX–XX c. An author sets lexiko-semantic groups, morphological structure and etymologic composition of pastoral lexicon, which is represented in microtoponyms of Ukrainian Nadtissya.

Key words: microtoponyms, oronyms, pastoral lexicon, lexiko-semantic groups, structural types, etymologic composition.

Обручар Анжеліка Дмитрівна — старший викладач кафедри української мови та літератури Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці.